

Dilemma's in Delhi

Ward Bosmans

In Delhi richtte de conferentie van de 'International Society for Ecological Economics' haar schijnwerpers op de prangende dilemma's die vandaag op de mondiale discussietafel liggen. Die gaan over de onstuitbare groei van India en China, de groeiende energiebehoeften wereldwijd, de steeds verder opschuivende grenzen voor het ontginnen van nieuwe grondstofvoorraden en de sociale conflicten die hieruit voortvloeien. Hoe waardering af te dwingen voor het weinige dat nog rest van de natuur, de ecosystemen en de ontelbare diensten die we halen uit die ecosystemen? Is het mogelijk om wat de natuur voor de mens en voor het ecosysteem aarde betekent, in geldwaarde om te zetten? Welk ontwikkelingsmodel kan het Zuiden voor zichzelf bedenken? En is er nog ruimte voor economische groei? Als we het Zuiden nog groeikansen willen geven, hoe kan het Noorden dan werken aan een economisch model van inkrumping en dematerialisering? Een nieuwe relatie tussen overheid en bedrijfswereld zou al voor een nieuwe wending kunnen zorgen. Alleszins is het de taak van iedere burger zich goed te informeren, en mee na te denken over alternatieven. De conferentie eindigde met meer vragen dan antwoorden, maar benadrukte het belang van een interdisciplinaire aanpak om een uitweg te vinden uit de complexe problemen van vandaag.

800 deelnemers: 80 daarvan uit Europa, 150 uit Noord- en Zuid- Amerika, 30 uit China, en 350 uit India. Dat is een eerste beeld van de 9de tweejaarlijkse conferentie van ISEE, de *International Society of Ecological Economics*, die in Delhi plaats had van 15 tot 18 december 2006. Gefascineerd door de visie van de ecologische economie op onze ontwikkeling, waren we uiterst nieuwsgierig naar wat ecologische economen te bieden hebben op dergelijk internationaal forum. Onze reflecties daarbij zijn niet die van een wetenschapper, maar die van een lid van de 'burgerlijke samenleving' waarnaar de ecologische economie geacht wordt zich te richten.

Waar ging de conferentie over?

De vlag die de hele lading moest dekken was 'Ecological Sustainability and Human Well-being'. Het eerste opzet was de recentste statistieken en modellen te ontleden van de doorstroom van energie en materialen in de economie, met de vraag of India en China dezelfde weg zullen volgen van ecologische inefficiëntie als het Westen. Een volgend thema was de noodzaak om andere economische waardemeters te gebruiken dan het BNP, die rekening houden met de diensten die de natuur levert en de schade die aan de natuur wordt aangebracht. Een blijvend aandachtspunt doorheen de ecologische economie is de onomkeerbare metabolische stroom van natuurlijke producten, die in productie en consumptie in de economie worden getransformeerd tot afval en zo terug in de natuur terecht komen. Nauw daarmee verwant is het probleem dat de wereldeconomie te veel afval produceert, in de vorm o.a. van broeikasgassen en nucleair afval. Een opvallend punt inzake technologische vernieuwing is hoe geografische informatiesystemen, meer bepaald satellietinformatie, gebruikt kunnen worden om diensten van het ecosysteem te verrekenen. Ten slotte waren er praktisch gerichte

voorstellen voor een nieuw beleid, bijv. om de verantwoordelijkheid van bedrijven te regelen, voor schema's voor maximum toegelaten emissies van broeikasgassen en de handel in 'overschotten' (cap and trade), en voor de verrekening en betaling van milieudiensten.

Het leeuwendeel van het programma bestond uit 14 parallelsessies waarin recent wetenschappelijk onderzoek werd toegelicht op deelgebieden van de ecologische economie. Daarnaast waren er rondetafelconferenties, workshops en symposia. Het meest spraakmakend waren de plenaire bijeenkomsten waarin vooral nieuwe inzichten aan bod kwamen. Niet alleen waren de toespraken inhoudelijk soms verrassend, een aantal van de sprekers waren bijzonder indrukwekkend, en daarvan willen we hier iets overbrengen.

Joan Martinez-Alier, voorzitter van de conferentie, was in zijn openingstoespraak opvallend gematigd van toon. Op het eerste gehoor kwam het over alsof hij bij heel wat heikele punten rond de hete brij heen draaide, bijv. rond de kwestie van het model van economische groei in ontwikkelingslanden. Later werd duidelijk waarom hij als voorzitter van ISEE zo voorzichtig was. Binnen ISEE is men het niet eens over een aantal problemen, en Martinez-Alier wilde duidelijk de mogelijkheid van gesprek open houden, zowel intern, als met de klassieke economen, met overheden en belangengroepen.

“Elke tien jaar zouden bedrijven ge-evalueerd kunnen worden waarbij niet alleen de vraag is of het bedrijf winst heeft gemaakt, maar ook of het aan een bredere verwachting vanuit de samenleving beantwoordt.”

Er was één punt waar Martinez niet gematigd was, namelijk over wat de essentie van de ecologische economie is, namelijk het 'sociaal metabolisme'. Dat handelt over de wisselwerking tussen mens en natuur, hoe het menselijke huishouden de natuur verandert, en hoe de menselijke samenleving zou moeten veranderen om de natuur te respecteren. Het gaat er bij Martinez in eerste instantie om de stroom van energie en materialen te bestuderen en te modelleren. Wat kan de aarde dragen? Wat kan ze verwerken aan afval in al zijn vormen? Hij zet zich daarbij af tegen de trend om PES,

Payment for Environmental Services, als een hoofdtaak van de ecologische economie te zien. Dat betekent dat economen de prijs in geld berekenen van de diensten die de ecosystemen leveren, en die dan doen aanrekenen bij degenen die er gebruik van maken. Ter verdediging van die praktijk gelden o.a. argumenten dat op die manier het gebruik van die systemen onder controle kan worden gebracht, en dat de opbrengst kan aangewend worden om die systemen te conserveren, bijv. om bossen heraan te leggen. Martinez' tegenargumenten zijn dat men daarmee de indruk geeft dat het toegelaten is de natuur te exploiteren als men er maar voor betaalt, dat de opbrengst van die contracten nooit zullen volstaan om de schade die aan de natuur werd aangebracht te herstellen, zeker niet als daar een lang tijdsperspectief voor nodig is, en vooral dat op die manier de natuur die aan de markt onttrokken was nu binnen de markt gebracht wordt. Hij besluit: “De metabolische stromen in kaart brengen en verrekenen is in mijn ogen een bredere en belangrijkere taak dan de economische waarde bepalen van de milieudiensten”.

Het dilemma van de economische groei

Wat op mij de diepste indruk gemaakt heeft bij deze conferentie, is de enorme tegenstelling tussen wat je in de ruimte van de conferentie hoort, en wat je buiten in Delhi

ziet. In Delhi is de vervuiling, en in het bijzonder de luchtvervuiling, onvoorstelbaar. De verkeerschaos is onbeschrijflijk. Delhi heeft 20 miljoen inwoners. Het lijkt wel of ze allemaal gemotoriseerd zijn en allemaal tegelijk ergens naartoe moeten. Je ziet de vuile lucht en je ruikt ze permanent.

Dan hoor je Sunita Narain, wonend en werkend in Delhi, directeur van het *Center for Science and the Environment in Delhi* en van de *Society for Environmental Communication* in haar toespraak zeggen dat zij tien jaar geleden een succesvolle campagne hebben gevoerd tegen de luchtverontreiniging in Delhi. Tegen de premier werd geargumenteed dat hij geen speciale veiligheidsmaatregelen nodig had als hij zich verplaatste. Als hij het raam van zijn wagen opende kreeg hij met de echte killer te maken. De actie had succes. Het openbaar vervoer werd uitgebreid en de bussen gingen rijden op LPG. De verontreiniging daalde. Het was een sprong vooruit. Maar intussen zijn er in India 200.000 voertuigen per jaar bijgekomen. En ze vervangen niet de oude. Die blijven rijden. De auto's nemen 90% in van de ruimte op de wegen. Ze verdringen de bussen. In Delhi vervoeren de bussen 60% van de mensen, en ze nemen 8% in van de ruimte. Auto's staan in voor 20% van de verplaatsingen, maar ze nemen 75 % van de ruimte op de wegen in. Het effect is weer weg.

Dat brengt ons bij de vraag naar het economisch groeimodel voor een ontwikkelingsland, en dan vooral welk soort economische groei dit moet zijn. Het was op de conferentie een discussiepunt in vele presentaties zonder duidelijke eensgezindheid. Zelfs tijdens de slotzitting kwam het tot een heftig dispuut tussen de Indische Nobelprijswinnaar economie Amartya Sen en andere Indiërs die ervoor pleitten om te stoppen met economische groei binnen het vrije marktmodel. Sen verdedigde het recht op economische groei voor India, wat volgens hem niet anders kan dan binnen een marktmodel.

Opvallend was ook dat de wetenschappers uit het Zuiden uitgaan van het probleem van de armoede. In onze samenleving is men geneigd de armoede bij ons als een marginaal probleem te beschouwen. Men kan moeilijk stellen dat ons economisch systeem afgestemd is op het probleem van de armoede. In het Zuiden is het grootste gedeelte van de bevolking arm. Voor hen is het een dominant probleem. Armoede moet opgelost worden door ontwikkeling van de bevolking die arm is. Het gaat daarbij niet uitsluitend om economische ontwikkeling, al zullen economen zich in eerste instantie daarmee willen bezig houden. Alhoewel, als de ecologische economie een multidisciplinaire wetenschap wil zijn, dan mag ze ook aandacht besteden aan andere vormen van ontwikkeling. Economische ontwikkeling betekent economisch groei. Waar armoede heerst moeten nieuwe producten en diensten tot stand komen. Dat is een definitie van groei. Maar de vraag is: welke groei?

Aril Gupta wees elk geïmporteerd economisch model af. Hij is directeur van de *Society for Research and Initiatives for Sustainable Technologies and Institutions*, een instelling met een netwerk over heel India. Hij lijkt een figuur die we met onze westerse voorstellingen dicht bij een goeroe zouden plaatsen. Zijn organisatie richt zich op een ontwikkeling vanonder uit, lokaal, vanuit de bevolking, met "people-to-people learning". De vereniging stimuleert en verspreidt innovaties tot stand gebracht door boeren, kunstenaars, in de tuinbouw en in landelijke gemeenschappen. Hij toonde voorbeelden van een wasmachine aangedreven door een fiets, een amfibiefiets waarmee men rivieren kan oversteken, allerlei eenvoudige uitvindingen die in eerste instantie gebruik maken van menselijke energie. Dat was effectief een voorbeeld van een totaal ander economisch model.

Op de conferentie werd ook een pamflet uitgedeeld met een voorstel van motie

waarin gesteld werd dat er een fundamenteel conflict is tussen economische groei en milieubescherming, tussen economische groei en de ecologische diensten die de menselijke economie ondersteunen. Het alternatief is een stationaire economie voor landen die reeds een sterk ontwikkelde economie hebben. Voor landen met wijdverspreide armoede is groei in de consumptie per capita een gepast doel, maar dan vooral als het gekozen groeipad minder schadelijk is voor het milieu dan datgene dat de geïndustrialiseerde landen tot nu toe hebben gevolgd. Op technologische vernieuwing, met zijn voor- en nadelen, mag niet vertrouwd worden om het conflict tussen economische groei en ecologisch en economisch welzijn op lange termijn op te lossen. Duurzame ontwikkeling in een stationaire economie vraagt een organisatie op kleine schaal om schokken of breuken te voorkomen in bevoorrading van materialen en energie. Stationaire economie staat niet tegenover economische ontwikkeling. Maar die ontwikkeling moet wel gericht zijn op kwaliteit, die dan met een andere technologie en andere productiesectoren bereikt moet worden. De motie werd niet behandeld.

Martinez-Alier trekt in zijn openingstoespraak wel de krijtlijnen waarbinnen naar een oplossing gezocht moet worden. Enerzijds stelt hij: "Welk recht hebben rijke landen om beperkingen op te leggen aan de groei van arme landen met betrekking tot hun CO₂-uitstoot, productie van nucleaire energie, landgebruik en conserveringsbeleid. Ze hebben dat recht absoluut niet". Ik maak me daar wel een bedenking bij. Is dat zo? Hebben we niet het recht om te zeggen dat ook zij de aarde aan het vernietigen zijn? Ik denk dat we dat recht wel hebben, zeker als leden van een internationale gemeenschap, maar dat het geen zin heeft het nu te willen uitoefenen. Het heeft inderdaad geen zin om tegen arme landen te zeggen dat ze niet mogen vervuilen, omdat zij een economisch model volgen dat wij hen hebben geleerd. Omdat we boter op ons hoofd hebben en ons zelf ontwikkelen met uitstoot van broeikasgassen, nucleaire energie, verbrassen van land en zonder een conserveringsbeleid te hebben voor de natuur. Dus voor we iets zeggen is het eerst aan ons om de weg te vinden naar een ander model, om schone technologie te ontwikkelen en hen ter beschikking te stellen. En dan wellicht, pas dan, kan er gepraat worden over gemeenschappelijke maatregelen om de verdere vernietiging van de aarde tegen te gaan. De verantwoordelijkheid ligt in eerste instantie bij ons, en er is haast bij. Dat bedoelde Martinez ongetwijfeld als hij zei dat we het recht niet hebben arme landen de les te lezen.

"Er zijn absoluut politieke structuren nodig die beslissingen op verschillende geografische schalen onderling in verband kunnen brengen."

Maar hij voegt er anderzijds aan toe: "De taart van de groeiende economie verhoogt ieders of de meeste mensen hun mogelijkheden. Alhoewel economische groei de problemen van economische verdeling dus verzacht, blijft de vraag naar de samenstelling van de taart. Verkies je een permanente groei met een vergiftigde taart met haar verdeling in smaller wordende spieën, of kies je voor een kleinere, maar gelijk verdeelde taart?" De vraag is dan welke de ingrediënten zijn

van het nieuwe beslag, en hoe die taart dan wel moet verdeeld worden. We weten het niet zegt Sunita Narain. Het probleem is dat er momenteel geen ander model bestaat, geen ander recept voor de taart. De vraag is zelfs of we verder kunnen met één recept. Aan arme landen die het economisch model van het Noorden volgen kan je vragen of dit model eigenlijk wel in staat is om hun probleem van armoede op te lossen. Wanneer wij hier in het noorden geconfronteerd worden met het probleem dat we moeten inbinden, dan zullen we wellicht geneigd zijn een model te ontwikkelen dat er op afgestemd is onze rijkdom zo veel mogelijk te behouden. Kan datzelfde model het probleem van de armoede oplossen? Sunita Narain heeft een duidelijk antwoord.

Sunita en het water

Sunita Narain stelt het probleem van het ontwikkelingsmodel voor India bijzonder cru. We citeren uit haar toespraak: "Als Indisch milieuwerker vind ik dat wij gewoon niet weten hoe wij het probleem moeten aanpakken. De reden waarom wij niet weten hoe we het moeten aanpakken, is omdat we niet de Europese aanpak kunnen volgen, we kunnen de Amerikaanse weg niet volgen, of de Japanse weg niet. Het westers model is toxisch. Het is toxisch omdat het gebruik maakt van een hoop materialen, een hoop energie, en het veroorzaakt een hoop afval. Als je kijkt naar de wereld sinds WO II, dan zie je dat dit model de wereld overspoelt met de verontreiniging van de lucht, van de bodem, van het water. Ons is nooit verteld wat dit model kost, en al gekost heeft. En de vraag die wij ons vandaag stellen is: kunnen wij ons dat permitteren? Wij zijn vandaag immers veel armer dan toen het noorden begon aan zijn ontwikkelingsmodel met zijn intensief gebruik van industriële processen. De kostprijs van energie is vandaag veel hoger. Als het noorden maar blijft investeren en nooit opkuipt, kunnen wij datzelfde model dan achterna gaan?" Verder betoogt ze dat het westen het zich kan veroorloven om eerst te vervuilen en dan op te kuisen, maar dat India daar het geld niet voor heeft, noch de mogelijkheid om met honderden maatregelen de vervuilende industrie in goede banen te leiden.

"Het is duidelijk dat in ons deel van de wereld de armen leven van het milieu, voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van het milieu. Het is hun belangrijkste bezit. Daarom zal economische groei en armoedereductie, en dus de manier waarop India zich in de toekomst als natie ontwikkelt, afhankelijk zijn van de manier waarop we de milieuruimte beheren. Eén van de grote problemen waar we vandaag mee geconfronteerd worden, is dat we de natuur moeten vrijwaren als een bezit van de armen, en daar zijn we nog niet in geslaagd. We weten niet goed hoe we dat moeten doen.

Dat betekent ook dat we armoede moeten herdefiniëren. Armoede is niet het gebrek aan cash, maar aan toegang tot de natuurlijke rijkdommen, en dus moeten we betere instrumenten hebben voor het meten van het Bruto Natuurlijk Product, en niet alleen voor het Bruto Nationaal Product. We moeten heel dringend gaan kijken naar ecologische armoede. De manier om die ecologische armoede te bestrijden, zo leerden we, is het creëren van economische rijkdom door gebruik te maken van natuurlijke rijkdom. Kijk naar het zuiver water, als een bron van rijkdom en natuurlijk kapitaal, op basis waarvan het economisch kapitaal wordt opgebouwd. In dit land wordt dat heel duidelijk als we kijken naar wat er met het water gebeurt. Je kan niet denken over de verdeling van water, zonder te denken over de verdeling van groei. Die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Je kan dat zien als een nieuw paradigma voor economische groei. Je kan water beschikbaar maken voor mensen, en dat water kan alleen aanwezig zijn op een 'distributieve' manier, wanneer gemeenschappen hierover controle hebben.

Het dilemma in mijn land is dat wij modern aan het worden zijn, maar traditioneel blijven. Als je kijkt naar het watergebruik over heel de wereld, dan zie je dat dit het hoogst ligt in de industriële en stedelijke regio's. In het rijkere deel van de wereld dus. In ons deel van de wereld, in het arme deel van de wereld, gebruiken we water in de landbouw. Maar we willen urbaniseren en industrialiseren, en dat betekent dat we méér water gaan nodig hebben. Tegelijk zullen we in een heel belangrijke mate een ruraal land blijven. Een arm land waar een groot aantal mensen afhankelijk van de landbouw. Naarmate de competitie voor water toeneemt, zullen er ook meer spanningen ontstaan. Meer marginalisatie van de armen naarmate de rijken zich meer

water zullen toe-eigenen. Dat betekent dat de steden in India nooit in de mogelijkheid zullen zijn modern te worden. Ofwel zullen zij een nieuw concept moeten uitvinden van wat het betekent om 'watermodern' te zijn. En dat is de echte uitdaging waar we voor staan.

Als je kijkt naar het paradigma van water en overvloed en afval in de wereld, dan zie je dat de groei van de steden altijd gepaard is gegaan met meer druk op de toevoer van water in de rurale gebieden. Men haalt ook water van steeds verder weg. Men gebruikt proper water maar laat vuil water achter wat dan weer wordt afgevoerd, wat opnieuw de waterstress doet toenemen. Dat dwingt ons het waterparadigma opnieuw uit te vinden voor de steden in het Zuiden. En dit is één van de meest wanhopige zorgen waar dit land mee te kampen heeft. Om water naar de steden te brengen heb je reservoirs nodig, distributiepompen en -netwerken en waterzuiveringsinstallaties, en je doet dat steeds verder en verder weg, en dan haal je het vuil water er weer uit. Dit gebeurt op basis van wat de moderne terminologie 'infrastructuur' noemt: leidingen, installaties, filtersystemen, zuiveringssystemen, altijd maar verder weg. Dat systeem neemt in India steeds in omvang toe, en het probleem daarvan is dat het kapitaalintensief is. In ons deel van de wereld creëert dit model een nog diepere kloof tussen de armen en de rijken in de steden. Het probleem is ook dat de staat wel sommigen kan subsidiëren, maar niet iedereen. En het is zelfs zo dat de staat alleen de rijken subsidieert, en niet de armen. Daar komt het op neer: een grotere kloof tussen arm en rijk, kapitaalintensief, en resource-intensief. Dat betekent dus dat wij dat niet aankunnen, niet kunnen realiseren."

Sanita Narain gaf haar toespraak de titel: "De politieke economie van de ontflaming." Haar betoog en haar taalgebruik leiden naar de vraag: is het een vorm van ontwikkeling wanneer men het drinkwater van de armen aan de rijken geeft om er hun stront mee door te spoelen?

"Het begrip 'burgerwetenschap' verdedigt de idee dat we de kracht van de wetenschap en die van het democratisch burgerschap met elkaar moeten verbinden."

Vatn en de firma

En wat voor het Noorden? We halen twee sprekers aan met een opmerkelijk betoog.

Arild Vatn is professor aan de *Norwegian University of Life Sciences*. Hij verdedigt de stelling dat om een andere economie mogelijk te maken er een institutionele verandering nodig is. Hij bedoelt hiermee in eerste instantie het bedrijf, de 'firma', en haar relaties met de overheid en de burgerlijke samenleving.

Hij is er zich van bewust dat zijn ideeën weinig kans maken om gerealiseerd te worden. Maar, zegt hij, dat is geen reden om er niet over na te denken. En ook al is er zeer weinig kans dat de bestaande bedrijven vervangen worden door een type zoals Vatn dat schetst, dan geeft hij toch een richting aan voor nieuwe economische initiatieven. Volgens Vatn kunnen we duurzaamheid enkel bereiken door de basismotivatie van de economische beslissingen te veranderen. Tot nu toe is die simplistisch, eenzijdig en egocentrisch: winst maken. We moeten een verandering aanbrengen in wat het hart van het systeem uitmaakt, namelijk het bedrijf. Momenteel werkt dit in een systeem dat afgestemd is op onderlinge afscheiding, een individuele rationaliteit en een strategische benadering van elkaar. In de plaats daarvan moet een systeem komen dat streeft naar integratie en steunt op sociale rationaliteit en communicatieve interactie. Daarnaast is er een overheid nodig die bedrijven kan aanmoedigen in hun streven naar duurzaamheid, en die in staat is om beslissingen op verschillende niveaus met elkaar te verbinden, van het lokale, naar het regionale en het globale. We moeten de staat

beschouwen als een publiek lichaam dat verantwoording verschuldigd is zowel ten overstaan van zijn burgers als tegenover de internationale gemeenschap.

Er zijn twee wegen voor Vatn om dit doel te bereiken. In eerste instantie moet de macht van de bedrijven worden ingeperkt door ze in te bedden in sociaal-politieke structuren die zelf zijn gebouwd op een sociale rationaliteit. Vervolgens moet de sociale rationaliteit de basis vormen van de firma zelf. De macht van het bedrijf inperken moet gebeuren door het meer verantwoordelijk te stellen, door zijn bestaan in tijd te beperken, door het geografisch gebied waarop het opereert af te bakenen zodat het sterker gemeenschapsgebonden wordt. Het beperken van de levensduur van het bedrijf kan gerealiseerd worden langs een sociaal contract dat het bedrijf verbindt met de samenleving en waarbij ook doelstellingen worden opgenomen die slaan op sociale en milieunormen. Elke tien jaar zou de firma kunnen geëvalueerd worden waarbij niet alleen de vraag is of het bedrijf winst heeft gemaakt, maar ook of het aan een bredere verwachting vanuit de samenleving beantwoordt.

Om te bereiken dat sociale rationaliteit een grondslag vormt voor het bedrijf schets Vatn verschillende pistes. De eerste is 'simpelweg' de firma's bij wet omturnen naar organisaties zonder winstoogmerk. Er zouden dan geen aandeelhouders meer zijn, en geen aandelenmarkten. Alle medewerkers van de firma zouden tegelijk aandeelhouders zijn en betaalde werknemers. De achtergrondidee is dat het niet volstaat om het winstmotief weg te nemen. Dat zal wel de bedrijven minder aanzetten om groei na te streven, maar verzekert niet noodzakelijk de multi-dimensionale evaluatie die Vatn wil bereiken. Een andere weg bestaat erin de bedrijven te doen werken volgens drie krachtlijnen: marktgerichtheid, sociale doelstellingen en milieu-impact. Het eigendom over de firma zou eveneens over die drie lijnen lopen, met dan de vraag hoe de sociale en milieubelangen moeten vertegenwoordigd worden in de firma. Tenslotte zegt Vatn moeten we de mogelijkheid voor ogen houden dat bedrijven boven een bepaalde grootte, of in bepaalde sectoren, onder publieke controle zouden vallen. De dominante eigendomsvorm voor die grote bedrijven zou dan publieke of gemeenschapseigendom moeten zijn.

Geen van die pistes vraagt dat de markt wordt afgeschaft, tenzij dan de aandelenmarkt. Maar het belang van de markt zou wel worden ingeperkt. Als de bedrijfslogica zo wordt omgevormd ontstaan er ook nieuwe mogelijkheden om de wereldhandel te beheersen en nieuwe handelsregimes in te stellen. Vatn benadrukt daarbij nogmaals dat er absoluut politieke structuren nodig zijn die beslissingen op verschillende geografische schalen onderling in verband kunnen brengen.

Norgaard en de dialoog

Richard Norgaard, professor aan de *Berkeley University of California*, en een van sterkste stuwende krachten achter het ISEE is een indrukwekkende persoonlijkheid. Hij kreeg op de conferentie de *Kenneth Boulding Award 2006*, een jaarlijkse prijs voor een opmerkelijke studie rond het thema vrede.

Hij heeft weer een sprankeltje hoop! Wat hem tot wanhoop dreef, was het besef van de dreigende ramp. We zijn de aarde aan het opwarmen, de ecosystemen aan het transformeren en zo snel bezig met soorten uit te roeien dat we niet eens de weerslag ervan vatten voor ons menselijk voortbestaan. En met onze wetenschappen zijn we er niet in geslaagd een 'globaal verstaan' tot stand te brengen van de problematiek. Meer en meer specialisatie en meer en meer ongelijkheid in het studiemateriaal leiden naar steeds meer uiteenlopende wereldvisies. Maar de manier waarop de rapporten

van het IPCC, *Intergovernmental Panel on Climate Change* en het MA, *Millennium Ecosystem Assessment*, syntheserapport in 2005, zijn tot stand gekomen stemt Norgaard hoopvol. Beide groepen zijn erin geslaagd een overeenkomst te bereiken over een eindrapport. In het bijzonder voor het MA, dat zich op een breder terrein begeeft dan de klimaatwijziging en sterk interdisciplinair is uitgebouwd, hebben gedurende vijf jaar 1400 wetenschappers van over de hele wereld samengewerkt. Ze zijn tot een eindresultaat gekomen door bewust een proces op te bouwen van beraadslaging en democratische besluitvorming, steunend op een collectief begrip, een vertrouwen in elkaars analyses, onderzoeksexpertise, en persoonlijke kennis. Enkel door dialoog kunnen we leren elkaar te begrijpen en samen tot beslissingen te komen. En dit proces van beraadslaging en democratische besluitvorming moeten we veralgemenen en tot een politiek proces maken.

Er zijn, zegt Norgaard, sterke parallellen tussen de groei van de wetenschap en de ontwikkeling van het burgerbewustzijn in de 19de eeuw. Beiden zetten zich in voor het openbaar belang, maar hun wegen liepen niet samen. In de 20ste eeuw groeit het inzicht dat er voor beide maar één en dezelfde weg is. Hij citeert de filosoof Dewey: "Er is maar één zekere weg om de toegang tot de waarheid te verzekeren – de weg van geduldig, coöperatief onderzoek, steunend op observatie, experimenteren, vastleggen en gecontroleerde reflectie". Dewey pleit daarom voor onderwijs in de wetenschappen, vooral in de methodiek van de wetenschappen, om de samenleving van dogma's te bevrijden en democratie en sociale vooruitgang te promoten.

Norgaard argumenteert dat de scheidingslijn tussen wetenschappelijke kennis en democratische wegen van leren en kiezen meer en meer vervaagt, omdat de wetenschappers in steeds toenemende mate moeten toegeven welke rol 'oordelen' in de wetenschap speelt. De interpretaties van de leek over de natuur kunnen wel eens even belangrijk zijn als die van de wetenschapper, en dus moeten die leken geïntroduceerd worden in het wetenschappelijk proces. En aangezien de richting die het wetenschappelijk onderzoek uitgaat zeer belangrijk is voor het soort technologie dat we zullen ontwikkelen, en dus welke soort samenleving we krijgen, kan geargumenteed worden dat het proces voor de keuze van dat onderzoek en voor de ontwikkeling van technologie aan democratische regels moet onderworpen worden. Hier komt het begrip 'burgerwetenschap' te voorschijn om de idee te verdedigen dat we de kracht van de wetenschap en die van het democratisch burgerschap met elkaar moeten verbinden.

We moeten weg van de idee zegt Norgaard dat democratie er in bestaat groepsbelangen tegenover elkaar af te wegen. We moeten democratie zien als een gedeeld leerproces van beraadslaging. De politieke actoren moeten een verscheidenheid van waarden en begrip van de samenleving in dat beraadslagingproces inbrengen om zo tot een nieuw en meer coherent geheel te komen. De overlegdemocratie is de aangewezen weg om de complexiteit van de milieuproblemen in een gemeenschappelijk begrip onder te brengen, om de nieuwe ethische problemen aan te kunnen, wat we moeten bereiken door ze vanuit veelvuldige perspectieven en een verscheidenheid van rationale benaderingen te bekijken.

MA en IPCC hebben aangetoond hoe wetenschappers via een beraadslagingproces in staat zijn om complexe problemen inzake beleid en management aan te pakken. En er zijn honderden voorbeelden hoe op regionaal en lokaal vlak wetenschappers en leken samenwerken om complexe problemen te kunnen begrijpen. Die weg moeten we verder gaan. Ecologische economen moeten de overtuiging uitdragen in het wetenschappelijk milieu en bij het brede publiek dat het verschil tussen het wetenschappelijk overleg en de overlegdemocratie enkel maar bestaat uit tinten van grijs.

Nabeschuwing

Tijdens en na de conferentie bleek dat ISEE zich vragen begint te stellen rond het publiek waar de conferentie op afgestemd is. Martinez-Alier benadrukte in zijn openingstoespraak dat ook beleidsmensen, NGO's en andere 'activisten' welkom zijn, dat 'zelfs' het spreekgestoelte bij de plenaire vergaderingen niet voorbehouden hoeft te blijven aan academici. De bedoeling is dan wel dat die 'anderen' komen luisteren naar de wetenschappers. Maar als men Norgaard ernstig neemt, met zijn vraag naar wederzijds begrip van wetenschappers en burgers, en naar hun onderlinge samenwerking, dan mag de vraag wel wat indringender gesteld worden. Een conferentie is dan de gelegenheid bij uitstek om die idee gestalte te geven.

De eerste bedoeling van de tweejaarlijkse conferenties van ISEE is een stand van zaken op te maken van het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de ecologische economie. Het is uiteraard belangrijk dat dit onderzoeksgebied steeds uitbreidt, en dat de analyses gesteund zijn op wat wetenschappelijk is aangetoond. Maar een kritiek die ISEE te verwerken kreeg vanuit eigen rangen is dat de ecologische economie geen alternatieven voorstelt, en zelfs de bestaande niet eens analyseert (ISEE Newsletter January 2007). Men kan daar tegenover stellen dat het uitwerken van alternatieven niet alleen de taak is van de wetenschappers, en ook niet die van economen alleen. Het is een argument voor de ecologische economie om meer samenwerking te zoeken met andere disciplines, op zijn minst al met de sociale wetenschappen, met sociologie, antropologie en gedragswetenschappen. Het betekent vooral een oproep voor allen die door de problematiek zijn gegrepen om gestalte te geven aan die uitnodiging van Norgaard om met wetenschappers te gaan samenwerken om die alternatieven uit te werken.

De grootste vraag op de conferentie was volgens welk groeimodel het Zuiden zich zal ontwikkelen en zich aan het ontwikkelen is. Voor ons was daarbij ook de confrontatie belangrijk met Delhi, met die onvoorstelbare en duidelijk zichtbare vervuiling. Dan maak je de bedenking dat als India met zijn miljoenensteden zo doorgaat, en China ook nog eens, en nog andere landen met een sterke groei-economie, dat de aarde dan onherroepelijk verloren is. Het stemt je hopeloos.

Welke kans heeft het mooie model van 'contractie en convergentie', dat een oplossing ziet op termijn als het Noorden inkrimpt naar een stationaire economie zodat het Zuiden nog kan groeien, wanneer het Noorden denkt dat het nooit zoveel kan 'besparen' op de uitstoot van broeikasgassen als de mate waarmee de uitstoot in het Zuiden toeneemt? Hoe groot zal de bereidheid zijn in het Noorden om minder broeikasgassen en afval te produceren als elders in de wereld die uitstoot en afval met een veelvoud daarvan toeneemt? Gaat dit geen koren op de molen zijn van degenen die het standpunt verdedigen dat je niets moet doen tegen de opwarming van de aarde, maar moet investeren om de gevolgen er van op te vangen? Aangezien de gevolgen van de opwarming zich in de eerste plaats in het Zuiden zullen voordoen, kan er een perverse redenering ontstaan: "Doe maar jongens, ge zult er zelf het eerste slachtoffer van zijn". Intussen hoeven wij maar af te wachten.

Wat als het Noorden wel maatregelen treft en het Zuiden helemaal niet of in feite nauwelijks? Wat als het verwaarlozen van milieuregels een element in de concurrentiestrijd wordt omdat vervuilend produceren goedkoper is dan produceren met respect voor het milieu? En combineer dat nog eens met de strijd om schaarser en

"Bijzonder indrukwekkend was het betoog van Sunita Narain dat het vervuilende westerse model niet eens helpt het probleem van de armoede in het Zuiden op te lossen."

duurder wordende brandstoffen en grondstoffen in een wereldwijde groei-economie. Het geeft het spookbeeld dat we afsterven op een nieuw wereldwijd conflict. Als de Veiligheidsraad van de UNO zich gaat bezig houden met de gevolgen van de klimaatopwarming, dan is daar klaarblijkelijk reden voor. De enige uitweg om een oplossing te vinden voor deze vragen is dat we internationaal voldoende sterke organisaties krijgen die Noord en Zuid kunnen opleggen zich te houden aan regels die voor het behoud van de aarde noodzakelijk zijn.

Bijzonder indrukwekkend was het betoog van Sunita Narain dat het vervuilende westerse model niet eens helpt het probleem van de armoede op te lossen. We moeten volgens haar redenering naar verschillende economische modellen. Voor het Noorden een inkrimpmodel, en voor het Zuiden een eigen groeimodel dat expliciet gericht is op het oplossen van de armoede. Een diversiteit van modellen dus naargelang van de regio. Voor beide moeten we op zoek naar iets als een 'alternatieve moderniteit'.

Bij het beluisteren van Vatn werd het duidelijk welke grote rol is weggelegd voor de overheid en de civiele samenleving. Vatn wil het klassieke grote bedrijf, de 'naamloze vennootschap' zonder sociale en milieuverantwoordelijkheid, weg van de scène. 'Sociaal verantwoord ondernemerschap' is voor hem onvoldoende. De overheid moet controle verwerven over het economisch bedrijf, o.a. door sociale en milieunormen op te leggen, en de samenleving moet de verantwoordelijkheid opeisen en opnemen voor het economisch gebeuren.

Hoe moeten we dat alles realiseren? Door overleg zegt Norgaard. Door dialoog. Dus door de discussie aan te gaan, gewapend met wetenschappelijk gefundeerde argumenten. Door de confrontatie te zoeken. Door de democratie te versterken. Door samen te beslissen.

Dus door aan politiek te doen.

BIO

Ward Bosmans werkt voor Terra Reversa, de groep die de mensen hier wil overtuigen om te keren en radicaal een andere weg te kiezen om de aarde, haar bewoners en haar beschavingen te kunnen bewaren.